

10. Шейнис В. Европейский Союз в динамике политического пространства. *Мировая экономика и международные отношения*. 2018. №9. С.26–36.
11. Гудев П. Азово-Черноморский регион: новые политико-правовые реалии. *Мировая экономика и международные отношения*. 2018. №10. С.91–102.
12. Князев Ю. Десятилетие политики ассимиляции: Восточное партнерство в политике ЕС. *Мировая экономика и международные отношения*. 2019. №11. С.122–126.
13. Приходько О. Конфликтные интересы в политике Д. Трампа и коллизии во взаимоотношениях союзников. *США и Канада: экономика, политика, культура*. 2020. №1. С.32–54.
14. Гагелашвили Н. Особенности политики Евросоюза в Закавказье и позиция Вашингтона. *США и Канада: экономика, политика, культура*. 2020. №2. С.43–60.
15. 3 Seas Initiative Summit. URL: <https://www.three.si>
16. Busek Erhard, Mikulitsch Werner. Die Europäische Union auf dem Weg nach Osten. Klagenfurt: Wieser Verlag, 2003. 258 s.
17. Тимофеев П. Влияние миграционного кризиса в Европе на отношения ЕС и Турции. *Вестник МГИМО*. 2016. №2. С.62–71.
18. Загребельний І. Міжмор'я: майже втрачений шанс. К., 2019. 348 с.
19. Асоційоване трио. URL: <https://www.mfa.gov.ua/news/memorandum-pro-vzaemorozuminnya-mizh-mzs-ukrainy-gruzii-moldovy-shodo-zapochtkuvannya-pogliblenogo-spivotbitnyztva-z-pytan-evropejskoyi-integracii-asozijovanogo-trio>

УДК 94: 327(478)

Добровольська А. Б.

ЕТАПИ ЕВОЛЮЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

У статті досліджено основні етапи еволюції зовнішньої політики Республіки Молдова періоду незалежності. В історичному контексті розглянуто формування підходів Кишиневу щодо позиціонування країни у міжнародних відносинах. Проаналізовано чинники формування зовнішньополітичної стратегії та особливості міжнародної взаємодії РМ, які супроводжували демократичний транзит країни пострадянського періоду. Зроблено висновок, що трансформаційний процес в Молдові, знаходив свій прояв у зовнішньополітичній невизначеності, впливаючи на взаємодію країни як з партнерами на пострадянському просторі, так і з державами трансатлантичного блоку. Визначено, що відсутність загальнонаціонального консенсусу в Республіці з питань конфігурації зовнішньополітичної стратегії

приводить до конфронтації політичних сил з протилежними геополітичними орієнтаціями, що не дозволяє у повній мірі використовувати потенціал як європейської, так і євразійської інтеграції в реалізації національних інтересів держави.

Ключові слова: Республіка Молдова, період незалежності, пострадянський простір, міжнародні відносини, зовнішня політика, інтеграційна стратегія.

Добровольская А. Б. Этапы эволюции внешней политики Республики Молдова периода независимости

В статье исследованы основные этапы эволюции внешней политики Республіка Молдова периода независимости. В историческом контексте рассмотрено формирование подходов Кишинева относительно позиционирования страны в международных отношениях. Проанализированы факторы формирования внешнеполитической стратегии и особенностей международного взаимодействия РМ, которые сопровождали демократический транзит страны постсоветского периода. Сделан вывод о том, что трансформационный процесс в Молдове, находил свое проявление во внешнеполитической неопределенности, влияя на взаимодействие страны как с партнерами на постсоветском пространстве, так и с государствами трансатлантического блока. Определено, что отсутствие общенационального консенсуса в Республике по вопросам конфигурации внешнеполитической стратегии приводит к конфронтации политических сил с противоположными геополитическими ориентациями, что не позволяет в полной мере использовать потенциал как европейской, так и евразийской интеграции в реализации национальных интересов государства.

Ключевые слова: Республіка Молдова, период независимости, постсоветское пространство, международные отношения, внешняя политика, интеграционная стратегія.

Dobrovol'skaya A. States of evolution of foreign policy of the Republic of Moldova of the independence period

The article examines the main stages of the evolution of foreign policy of the Republic of Moldova during of the independence period. In the historical context, the formation of Chisinau's approaches to the country's positioning in international relations is considered. The factors of formation of the foreign policy strategy and features of the international interaction of the Republic of Moldova which accompanied the democratic transit of the country of the post-Soviet period are analyzed. It is concluded that the transformation process in Moldova has manifested itself in foreign policy uncertainty, affecting the country's interaction with both partners in the post-Soviet space and with the countries of the transatlantic bloc. It is determined that the lack of a national consensus in the Republic on the configuration of foreign policy strategy leads to a confrontation of political forces with opposite geopolitical orientations, which does not allow to fully use the potential of both European and Eurasian integration in are national interests.

Keywords: Republic of Moldova, period of independence, post-Soviet space, international relations, foreign policy, integration strategy.

Наслідком глобальних трансформацій на рубежі 80–90-х років ХХ ст., стали кардинальні зміни у світовій системі. Закінчення доби «холодної війни» періоду біполярності змінило долю не тільки Центрально-Східної Європи, а й усього світу. Пожвавлення руху капіталів,

прискорення розвитку інформаційних технологій, поширення принципів ринкової економіки посилили взаємозалежність країн і регіонів сучасного світу. Формування зі все більш взаємопов'язаних і взаємозалежних національних економік єдиного господарського механізму, яке набувало в окремих сферах і секторах глобальних масштабів, вимагало посилення міжнародної взаємодії на основі процесів кооперації, інтеграції та регіоналізації, що стало об'єктивною реакцією на тенденції ослаблення національного суверенітету.

Теоретичне осмислення напрямів і пріоритетів еволюції зовнішньої політики в умовах посилення взаємозалежності сучасного світу, їх передумов, завдань і перспектив набуло актуального значення для політологів, економістів та істориків. Існує значний пласт літератури з теорії трансформації простору Євразії, яка стосується загально-регіональних проєктів, або розглядає окремі проблеми міжнародного співробітництва [1–10]. Водночас визначення взаємозв'язку трансформації нових незалежних держав пострадянського простору з глобальними та регіональними процесами, зокрема щодо характеру внутрішньополітичної та соціально-економічної мотивації окремих пострадянських країн в еволюції їх зовнішньополітичної стратегії у певні історичні періоди, а також дослідження тенденцій і перспектив розвитку цього процесу тільки підвищили свою актуальність.

Етапи складного та суперечливого процесу трансформації пострадянського простору були пов'язані як з пошуком консенсусу інтересів колишніх союзних республік по взаємній підтримці економічного розвитку, так і з консолідацією зусиль щодо забезпечення регіональної взаємодії та протистояння внутрішнім і зовнішніми загрозами політичній стабільності.

З набуттям новими незалежними країнами суверенітету зростала актуальність пошуку нових форм взаємодії як усередині пострадянського простору, так і за його межами. Відцентрові тенденції супроводжувалися активними пошуками партнерів на Заході та Сході. Пострадянські держави постали перед вибором – почати процес формування нового рівня взаємодії у межах колишнього СРСР, або включитися в уже існуючі регіональні та позарегіональні структури. Поступове наповнення

суверенітету держав, що утворилися на пострадянському просторі, реальним змістом проявляло себе їхнім політичним вибором.

Трансформація системи міжнародних відносин останніх десятиліть створила складну геополітичну реальність для Республіки Молдова: перебуваючи на перетині інтересів двох центрів сили – ЄС і НАТО, з одного боку, і Російської Федерації – з іншого боку, Молдова з початку періоду незалежності демонструвала досить мінливу зовнішньополітичну стратегією – пріоритети країни щодо центрів сили та ініційованих ними інтеграційних проектів неодноразово змінювалися.

З моменту проголошення Республіки Молдова еволюція її зовнішньої політики пройшла ряд етапів розвитку, визначених зусиллями по ствердженню незалежності держави та просуванню національного інтересу, починаючи від юридичного оформлення суверенності і встановлення дипломатичних відносин з іншими країнами світу до інтеграції в систему міжнародних відносин.

До першого етапу можна віднести період 1990–1999 рр., початок якого співпав з руйнацією радянської держави та пов'язаних з нею структур. У цей період формування зовнішньої політики Молдови визначалося процесами її суспільно-політичної модернізації, під час яких створювалися інститути громадянського суспільства та закріплювалися основи демократичних перетворень.

Політичний транзит, який здійснювали нові незалежні держави, передбачав переведення колишньої форми правління й державного устрою, радянського періоду в нову якість. Основний зміст трансформаційних процесів, що відбувалися в Молдові, полягав у перетворенні тоталітарно-авторитарної системи з усіма її інститутами, структурами та відносинами на демократичну.

Початок державного будівництва в Молдові поклато проголошення республіканського суверенітету (23 червня 1990 р.) і, відповідно, відмова від участі у всесоюзному референдумі про збереження СРСР. 27 серпня 1991 р. було прийнято Декларацію про незалежність Республіки Молдова, яка створила правове підґрунтя ствердження країни на світовому рівні, встановлення міжнародних зв'язків, просування національних інтересів. Республіка Молдова стала суб'єктом міжнародного права на основі

визнання її іншими країнами та встановлення дипломатичних відносин, членства у міжнародних структурах. Створювалися відповідні державні інституції, дипломатичний корпус і дипломатична служба, система підготовки фахівців міжнародних відносин.

Згодом перед урядом нової незалежної держави постала задача відтворення політичної нації зі своїми міфами й наративами, вирішення якої мало сприяти легітимізації незалежного існування країни та консолідації суспільства. У цей період активна діяльність різноманітних громадських організацій, які виступали за відродження і демократизацію Молдови, заклала основи плюралізму та багатопартійності в країні. Водночас значний ступінь ціннісного розколу суспільства РМ став чинником її зовнішньополітичної невизначеності, оскільки місцеві патріотичні рухи періоду «перебудови» прагнули до виходу зі складу Радянського Союзу не заради утворення молдовської держави, а для об'єднання з сусідньою Румунією.

Молдова опинилася у ролі об'єкта світового геополітичного процесу, який сторони цього протистояння намагалися включити у сферу своїх інтересів. Бухарест проводив активну зовнішню політику у східному напрямку – плани Румунії щодо створення єдиного економічного та цивілізаційного простору на основі історично близьких їй територій були більш амбітні, ніж Росії і проявлялися більш рішучо.

Коливання між східнослов'янськими республіками й Румунією в перші роки здобуття незалежності спровокували в РМ бурхливі та суперечливі події, що супроводжувалися політико-економічною нестабільністю. Оскільки регіони на сході й півдні Молдови (Придністров'я та Гагаузія) були історично чужі Румунії і не підтримували ідею побудови унітарної мононаціональної держави на основі румунського етносу, накопичений конфліктний потенціал згодом перейшов у військове протистояння, яке вдалося зупинити лише завдяки втручанням міжнародних посередників.

Спроба наведення молдовською владою «конституційного порядку» в ПМР, у березні-червні 1992 р., у ході якої Румунія надавала військову підтримку Кишиневу, а Росія Тирасполю, призвела до поділу країни по лінії Дністра. З цього часу Республіка Молдова та невизнана

Придністровська Молдавська Республіка почали розвиватися за власною логікою державного будівництва, вибудовуючи індивідуальну зовнішньополітичну стратегію.

27 лютого 1994 р. у Молдові відбулися перші демократичні парламентські вибори на багатопартійній основі, а 8 лютого 1995 р., незважаючи на відсутність консолідованої позиції національних еліт з приводу зовнішньополітичного курсу країни, була прийнята Концепція зовнішньої політики Республіки Молдова у якій було закріплено принцип постійного нейтралітету, згідно з яким РМ декларувала зобов'язання не брати участь в збройних конфліктах, у військово-політичних формуваннях або політико-економічних союзах, спрямованих на підготовку до війни з метою недопущення розташування на своїй території іноземних військових баз, а також брала на себе зобов'язання не виробляти і не допускати обороту ядерних озброєнь.

У концептуальному плані зовнішньополітичні пріоритети молодой держави повною мірою відповідали геополітичним реаліям того часу, в рамках яких основним напрямком зовнішньої політики Республіки Молдова визначалася «співпраця з країнами СНД з метою встановлення взаємовигідних зв'язків у політичній, економічній, науково-технічній і культурній сферах». З урахуванням «геополітичного положення» РМ, особлива роль у рамках Співдружності відводилася двостороннім відносинам із Російською Федерацією, Україною та Білоруссю, «характер і рівень яких визначав ступінь політичної стабільності та економічного розвитку» Молдови. Концепція передбачала «створення спільного економічного простору, заснованого на принципах ринкової економіки» на просторі СНД [11].

Основним пріоритетом зовнішньої політики на цьому етапі став розвиток двосторонніх міждержавних відносин і співробітництво з країнами-членами СНД, спрямований на підтримку традиційних коопераційних зв'язків, які склалися на пострадянському просторі у попередній період, що було економічно виправдано та відповідало основним завданням молодой держави початкового періоду незалежності.

Другий етап (1999–2005) характеризували спроби удосконалити концепцію зовнішньої політики Республіки Молдова, пристосовавши її як

до нових геополітичних реалій, які позначилися поживленням процесів регіоналізації на євразійському континенті, так і до вирішення нагальних потреб національної економіки, що згодом проявило себе політикою багатовекторності.

Наповнення суверенітету молодій державі, реальним змістом вимагало зміцнення її політико-економічного становища й перед РМ постало завдання більш глибокої інтеграції країни в систему міжнародних відносин. Виходячи з національних інтересів і політичної кон'юнктури, починаючи з 1999 р. керівництво Молдови, відповідно з прагненням проводити «гнучку і зважену зовнішню політику» [11], концентрує зовнішньополітичні зусилля на процесі налагодження зв'язків із регіональними лідерами.

Оскільки в цей період при владі і в Кишиневі, і в Бухаресті знаходились правочентристські партії, які виступали за тісну співпрацю між двома країнами (в Румунії – партії, що входили в Демократичну конвенцію Румунії (1991–2000); у Молдові – альянс «За демократію і реформи» (1998–2001), політичний діалог Молдови та Румунії розширювався на всіх рівнях (глав держав, парламентів, урядів). У квітні 2000 р. сторони парафували Договір про привілейоване партнерство та співробітництво Республіки Молдова і Румунії. Згодом Румунія стала другим за значимістю після Росії торговим партнером Молдови, що зокрема позначилося інфраструктурними проектами, відбулося підключення РМ до румунської енергосистеми.

З часу затвердження Програми діяльності уряду І. Стурзи «Верховенство законів, поживлення економіки, інтеграція у європейській структурі» на 1999–2002 рр. європейська інтеграція визначалася як «стратегічна мета зовнішньої політики» Республіки Молдова, а стосунки у межах Співдружності зводяться до необхідності «поглиблення і диверсифікації відносин у торговельно-економічній сфері» [12].

Програма діяльності уряду Д. Брагіша «Законність, Консолідація та Реформи – на Благо Нації» 2000 р., підтримуючи поступальність у зовнішньополітичному блоці, робила акцент на необхідності «збереження і безперервної реалізації основних зовнішньополітичних напрямків, обумовлених національним інтересом Республіки Молдова». Водночас,

заявлена у Програмі «стратегічна мета зовнішньої політики Республіки Молдова – європейська інтеграція» [13], в змістовному плані відрізнялася від положення Концепції ЗП РМ: «одна з головних і перспективних цілей зовнішньої політики Республіки Молдова – поступове входження в ЄС» [11], а відносини з СНД окреслювалися «необхідністю поглиблення співпраці в торговельно-економічній сфері, особливо на двосторонньому рівні», забезпечуючи реалізацію економічних інтересів держави [13].

Після приходу до влади Партії комуністів Республіки Молдова в 2001 р. підходи до формування зовнішньої політики РМ набули більш прагматичного характеру, що позначилося початком періоду багатовекторності зовнішньої політики країни. Балотуючись на перший президентський строк лідер ПКРМ В. Воронін проголошував національноорієнтований підхід до міжнародної взаємодії, віддаючи перевагу проросійському вектору. Саме економічний чинник став основним фактором електоральної мобілізації того періоду, допоміг комуністам здобути впевнену перемогу на виборах. Програма нового уряду, який очолив В. Тарлев, «Відродження економіки – відродження країни» декларувала збалансований зовнішньополітичний курс, який дозволив керівництву РМ маневрувати між основними центрами сили та інтеграційними об'єднаннями.

Виходячи з інтенсифікації «процесів регіоналізації та інтеграції та їх впливу на систему міжнародних відносин», у Програмі серед основних цілей зовнішньої політики були визначені: в західному напрямку «розробка та реалізація національної стратегії інтеграції Республіки Молдова в Європейську Спільноту», а у східному – «розгляд питання щодо вступу Республіки Молдова в Митний Союз (Росія, Білорусь, Казахстан і Киргизстан) з перспективою економічної інтеграції» [14].

У період перебування на посту президента В. Вороніна, активізувалися міждержавні контакти між Кишиневом і Москвою на рівні глав держав і урядів, міністрів закордонних справ, а також обмін парламентськими делегаціями. Водночас саме в період правління в країні ПКРМ, Молдова взяла курс на євроінтеграцію. Відповідно змінилася ситуація навколо Придністров'я – В. Воронін заявив, що Росія повинна

вивести своїх миротворців з території РМ, назвавши їх окупантами, які становлять загрозу національній безпеці Молдови.

Третій етап (2005–2009) став перехідним напередодні остаточного розвороту зовнішньополітичних пріоритетів держави у бік Євросоюзу. Пріоритети минулих періодів залишилися, водночас з'явилися і нові: прагнення Республіки Молдова до євроінтеграції; просування сприятливого політичного і економічного іміджу країни на міжнародному рівні; забезпечення політико-дипломатичних основ експортного потенціалу РМ.

По мірі розширення Європейського Союзу й наближення його меж до кордонів Молдови, посилювалося намагання Росії зберегти свій вплив у зоні традиційних для неї геополітичних інтересів на просторі СНД. Характер молдовсько-російських відносин ставав дедалі більш нестабільним, що певним чином вплинуло на рівень співпраці РМ у рамках СНД, надавши негативний імпульс потенційним можливостям реалізації її національних інтересів у рамках східного вектора зовнішньої політики. В умовах посилення тенденцій переорієнтації зовнішньополітичного вектору, зокрема враховуючи потенційну загрозу посилення локального сепаратизму, підтримуваного Росією в регіоні Придністров'я, чутливому до охолодження у відносинах РМ з основним східним партнером, дедалі підвищувало свою актуальність зміцнення цілісності держави.

Після підписання у 2005 р. Плану Дій Європейський Союз – Республіка Молдова, РМ постала перед необхідністю вироблення нової стратегії зовнішньої політики, яка б більш чітко відображала її євроінтеграційні прагнення, що відобразилося на законодавчому рівні в розробці нової редакції Концепції зовнішньої політики [15]. Оновлені завдання зовнішньої політики підтримувала Програма уряду «Модернізація країни – добробут народу», затверджена на період 2005–2009 рр., яка визначала європейську інтеграцію в якості пріоритетного напрямку зовнішньої політики Республіки Молдова й, концентруючи на ній основні зусилля, обмежувала співробітництво з СНД контекстом регіональної кооперації, обумовленим зовнішньоекономічним інтересом, як складовою національного інтересу Молдови [16].

Зміцнення євроінтеграційної стратегії РМ відбувалося на основі посилення її взаємодії з Бухарестом: у період перебування В. Вороніна на посту президента РМ, активізувалися його відносини з румунським колегою – Т. Бесеску, який позначив відносини з Молдовою в якості одного з найважливіших векторів зовнішньої політики Румунії [17].

На початку липня 2006 р. Т. Бесеску озвучив формулу об'єднання Румунії та Молдови в єдину державу: «Румунія і румуни – єдина країна, єдиний народ, що залишився в Європі розділеним після возз'єднання Німеччини ...Румунія все ще залишається розділеною на дві країни, і їх об'єднання відбудеться всередині Європейського союзу і ніяк інакше» [18]. Ідея створення спільного культурного, економічного й інформаційного простору між Румунією та Молдовою підтримувалася США, оскільки на цей час Румунія вже була членом НАТО, підписала військово-політичні угоди щодо базування військово-морського флоту США на Чорному морі і готувалася до вступу в Євросоюз.

Комуністи, які перебували на протязі восьми років (2001–2009) при владі в країні, балансували між Сходом і Заходом, СНД і євроструктурами, реалізовували досить суперечливий зовнішньополітичний курс. Оцінюючи зовнішню політику Республіки Молдова цього періоду, можна констатувати, що її характеризувала досить мінлива та ситуативна позиція керівництва країни щодо основних партнерів: політична сила, яка прийшла до влади на гаслах про захист прав російськомовного населення, традиційної дружби та співпраці з Росією, конституційного нейтралітету і політичної багатовекторності Молдови, на практиці спрямувала країну в західному напрямку на основі політики розширення співпраці з ЄС і НАТО.

Четвертий етап (2009–2016) – період, коли Молдові вдалося здійснити істотний прорив в інтенсифікації відносин з Євросоюзом. Це був самий насичений етап у плані надання всебічної підтримки Молдові з боку ЄС. У 2009 р. РМ приєдналася до програми «Східне Партнерство», що заклало основи її зближення зі структурами Євросоюзу. Були прийняті угоди про асоціацію, включаючи угоду про вільну торгівлю; комплекс програм, спрямованих на поліпшення адміністративних можливостей РМ.

З приходом до влади в 2009 р. «Альянсу за європейську інтеграцію», зміни в зовнішній політиці Республіки Молдова торкнулися не тільки вектору, а й характеру зовнішньої політики. Програма «Європейська інтеграція. Свобода. Демократія. Добробут», затверджена на період 2009–2013 рр. сприяла мобілізації зусиль, спрямованих на європейську інтеграцію та переводила східний вектор зовнішньої політики РМ у сферу реалізації інтересів суто практичного характеру, просуваючи «політичний діалог і співпрацю з СНД з метою використання потенціалу Співдружності в областях: вільне пересування осіб, торгівля, соціальна сфера і культурно-гуманітарна кооперація» [19].

На відміну від Концепції зовнішньої політики 1995 р., в якій характер зовнішньої політики Республіки Молдова визначався як «гнучка і зважена» [11], програма В. Філата декларувала «просування динамічної і послідовної зовнішньої політики» [19]. Відповідно і практика зовнішньополітичної діяльності у період 2009–2013 рр., віддаючи пріоритет європейським інтеграційним ініціативам, проявила себе розвитком інтенсивних відносин з основними партнерами як на західному, так і на східному напрямі.

Оскільки Російська Федерація сприймала посилення в РМ західного вектору, в контексті запуску та реалізації програми ЄС «Східне партнерство» (зокрема ініціативу, націлену на створення спільного простору безпеки), як зазіхання на традиційну сферу свого впливу на пострадянському просторі, вона активізувала розвиток проекту євразійської інтеграції. У цих умовах перед урядом Молдови постало завдання балансування між двома інтеграційними проектами та стратегічно важливими для неї партнерами.

Програма уряду Ю. Лянке (2013–2014) декларувала спадковість зовнішньополітичного курсу Республіки Молдова, зокрема «у співпраці в рамках СНД, підтверджуючи завдання попереднього уряду в цьому напрямі» [20]. Така позиція була обумовлена, зокрема підписанням Молдовою у жовтні 2011 р. Договору про зону вільної торгівлі СНД [21]. Стратегія національної безпеки Республіки Молдова 2011 р. також розглядала «економічні та комерційні аспекти» співпраці в рамках СНД як «чинники впливу на економічну і енергетичну безпеку Республіки

Молдова», підкреслюючи необхідність приділяти особливу увагу даним аспектам і співпраці на двосторонньому рівні з державами-членами Співдружності [22].

Зовнішньополітичні орієнтири держави в розглянутий проміжок часу визначав як геополітичний контекст так і внутрішня ситуація. З одного боку, у міру розширення Європейського Союзу і наближення його кордонів до кордонів Молдови, це інтеграційне об'єднання втягувало РМ в орбіту свого впливу, а, з іншого, – потреби народногосподарської сфери країни вимагали збереження власних позицій у зоні традиційних національних інтересів на теренах СНД.

Підписання Молдовою 2014 р. Угоди про асоціацію з Європейським Союзом підвищило потенційну загрозу погіршення двосторонніх відносин Молдови з РФ, що проявилось у таких найбільш чутливих і значущих для Молдови сферах, як: експортні поставки, грошові надходження від мігрантів; ускладнилася проблема реінтеграції, пов'язана з відмовою від участі Придністров'я в переговорному процесі щодо підписання Угоди, а також із позицією щодо цього питання Гагаузії.

У цих умовах реалізація стратегічних, а також нагальних національних інтересів, які стояли перед РМ стала можливою за умови вибудовування взаємовигідного співробітництва як з ЄС, так і з Росією. Програма діяльності уряду К.Габуріча 2015–2018 рр., декларувала прагнення Республіки Молдова проводити «послідовну і збалансовану зовнішню політику, забезпечуючи реалізацію європейського курсу і зміцнення відносин з міжнародними партнерами» [23]. Необхідність «підтримки співпраці у рамках СНД», в умовах виключення з даного формату Росії (основного торгово-економічного партнера Республіки Молдова на просторі СНД) обумовлювалася важливістю збереження традиційної економічної кооперації Молдови з країнами пострадянського простору [23].

Оскільки підписання Молдовою Угоди про асоціацію з ЄС проковувало певні економічні ризики для Російської Федерації, це негативно відобразилося на характері відносин у трикутнику РФ–РМ–ЄС. Неврегульованість конфлікту у придністровському регіоні (з притаманною йому проросійською орієнтацією) створювала додаткові труднощі в

перебігу переговорного процесу. Відсутність перспектив вступу в Європейський Союз у найближчому майбутньому, а також слабка політична воля керівництва в процесі імплементації реформ у цей період негативно позначилися на підтримці європейського інтеграційного проекту молдовським суспільством.

Балансування між двома інтеграційними проектами спровокувало суспільно-політичну невизначеність у Республіці Молдова та призвело до конфронтації політичних сил. За результатами парламентських виборів 2014 р. проєвропейським партіям не вдалося сформувати більшість, 2015 р. у Молдові ознаменувався антиурядовими акціями протестів. Міноритарний уряд К. Габуріча пішов у відставку – країна увійшла до глибокої політичної, фінансово-економічної та соціальної кризи.

П'ятий етап (2016 – дотепер) характеризує відсутність загальнонаціонального консенсусу в Республіці Молдова з питань зовнішньополітичних пріоритетів, а також невизначеність інтеграційних пріоритетів, яка впливала на взаємодію країни як з партнерами на пострадянському просторі, так і з державами трансатлантичного блоку.

Обрання на виборах 2016 р. президентом РМ лідера соціалістів – І. Додона, який виступав за відновлення молдовсько-російських відносин до рівня стратегічного партнерства та просував ідею співпраці з Євразійським економічним союзом, в черговий раз продемонструвало внутрішньополітичний розкол за інтеграційними пріоритетами. Водночас програма уряду П. Філіпа на 2016–2018 рр. визначалася спадковістю в зовнішньополітичному блоці щодо попередньої, декларуючи збалансовану багатовекторну політику [24]. Балансування між двома інтеграційними проектами потребувало зважених підходів і консолідованих зусиль з боку як законодавчої, так і виконавчої влади.

Складність ситуації полягала в тому, що отримавши в 2018 р. статус спостерігача в Євразійському економічному союзі, Молдова стала одночасно учасником трьох інтеграційних структур різного рівня: двох зон вільної торгівлі (ЗУВСТ ЄС і ЗВТ СНД) і ЄАЕС, що обумовлювало необхідність пошуку особливих підходів у формуванні тристороннього формату співробітництва (Європейський Союз – Республіка Молдова – Євразійський економічний союз).

Просування збалансованої зовнішньої політики «шляхом продовження процесу ефективного і повного виконання положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом і Угоди про вільну торгівлю (DCFTA), з одночасним здійсненням процесу відновлення прагматичних, стратегічних і взаємовигідних відносин з Російською Федерацією, відповідно до національних інтересів Республіки Молдова» [25], підтримувала і програма уряду І. Кіку, прийнята у 2019 р. на період до президентських виборів 2020 р.

Таким чином, можемо констатувати, що з 1999 р., коли європейська інтеграція була визначена в програмі діяльності уряду І. Стурзи «стратегічною метою зовнішньої політики», до 2020 р. західний вектор зовнішньої політики Республіки Молдова зберігається в якості основного пріоритету міжнародних відносин. Водночас попри проблеми в молдовсько-російських відносинах, РФ залишалася для Молдови важливим партнером у торговельно-економічній і гуманітарній сферах.

Подальше просування шляхом європейської інтеграції з одночасним розвитком співпраці з Росією та країнами СНД вимагало зважених підходів і консолідованих зусиль від керівництва Молдови. Відсутність одностайної зовнішньополітичної позиції в Республіці посилювала політичну невизначеність провокуючи конфлікти як між виконавчою та законодавчою гілками влади, так і всередині самої виконавчої влади – між президентом і урядом, що з особливою виразністю проявилось протягом президентської каденції лідера соціалістів І. Додона.

В умовах гальмування впровадження євро-інтеграційних ініціатив і посилення тенденцій щодо деградації економічної сфери на фоні ряду корупційних скандалів, які отримали широкий міжнародний розголос, президентська кампанія листопада 2020 р. у Молдові продемонструвала не стільки електоральну перевагу якогось конкретного політика, скільки відобразила загальний запит населення на внутрішні зміни в країні. Саме так можна трактувати значний (16%) відрив засновника проєвропейської правоцентристської партії «Дія і солідарність», лідера опозиції – М. Санду за результатами народного волевиявлення [26].

М. Санду зазначила, що першочерговим завданням на посту президента бачить об'єднання суспільства та відновлення економіки, а

також заявила про наміри формувати «баланс у зовнішній політиці, виходячи з національних інтересів Молдови, і прагматичний діалог з усіма країнами, включаючи Румунію, Україну, європейські країни, Росію і США» [27].

Вирішення усього складного комплексу соціально-економічних і зовнішньополітичних проблем, отриманих у спадок кабінетом М. Санду, вимагало консолідованої позиції керівництва держави, проте внутрішньополітична ситуація, що склалася на цей період, робила практично неминучим подальше протистояння, на одному полюсі якого перебував новообраний президент (підтриманий лояльним Конституційним судом, проєвропейською опозицією в парламенті та ключовими міжнародними партнерами), а на іншому – правляча коаліція та сформований нею уряд, що володіли майже усією повнотою влади.

Події листопада 2020 р. внесли свої корективи в головні дійові особи молдовської політики, що може дати позитивний ефект на декількох напрямках, особливо, у зовнішній політиці, і передусім – стабілізації розвитку відносин Республіки Молдова з ЄС. Загалом взаємодія у сформованому трикутнику ЄС–Молдова–Росія вимагатиме від уряду РМ, який намагається дотримуватися послідовної реалізації національних інтересів, зважених підходів щодо втілення стратегії зовнішньої політики держави.

Водночас можна констатувати, що національний інтерес і зовнішньополітичні пріоритети Молдови поки не становлять органічну єдність, оскільки в умовах дефіциту партнерських відносин між політичним і громадянським суспільством часто бувають підпорядковані внутрішньополітичній кон'юктурі, яка має електоральну циклічність. Відсутність загальнонаціонального консенсусу з питань конфігурації зовнішньополітичної стратегії призводить до конфронтації політичних сил із протилежними геополітичними орієнтаціями, що не дозволяє повною мірою використовувати потенціал як європейської, так і євразійської інтеграції в реалізації національних інтересів Молдови.

Використані джерела та література

1. Быков А. Постсоветское пространство: стратегии интеграции и новые вызовы глобализации. Санкт-Петербург : Алетейя, 2009. 192 с.
2. Бураковский И. Экономическая интеграция и безопасность на постсоветском пространстве. *Мечи и орала: Экономика национальной безопасности Беларуси и Украины*. Москва : Интердиалект+, 2004. С.222–223.
3. Вардомский Л. Регионализация постсоветского пространства. URL: <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1412000340>.
4. Данилин И. Россия в интеграционных процессах на постсоветском пространстве: уроки, перспективы, трудности. URL: <http://www.imemo.ru/df/publ/2007/07014.pdf>.
5. Ирхин А. Постсоветское пространство: геополитические параметры и методология моделирования интеграционных процессов. URL: <http://rusprostranstvo.com/article/view/120>
6. Либман А., Хейфец Б. Модели экономической дезинтеграции. Интеграция и дезинтеграция. URL: http://eabr.org/general/upload/docs/publication/magazine/no2_2011/n2_2011_2.pdf
7. Прусаускас А. К вопросу о формировании Евразийского союза: теоретический аспект. URL: http://www.perspektivy.info/rus/gos/k_voprosu_o_formirovani_jevrazijskogo_sozuza_teoriticheskij_aspekt_2012-03-23.html
8. Стержнева М. Интеграция и вовлечение как инструменты глобального управления. URL: <http://www.intertrends.ru/seventh/002.htm>
9. Халевинская Е. Интеграция, сотрудничество и развитие на постсоветском пространстве. URL: <http://znanium.com/catalog/product/367436>
10. Шишков Ю. Интеграционные процессы на пороге XXI века. Почему не интегрируются страны СНГ. Москва: III тысячелетие, 2001. 480 с.
11. Постановление Парламента Республики Молдова от 8 февраля 1995 г. № 368-ХІІІ Об утверждении Концепции внешней политики Республики Молдова. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31355452
12. Постановление Правительства Республики Молдова № 270 от 8 апреля 1999 г. Об утверждении Программы деятельности Правительства Республики Молдова на 1999 –2002 годы «Главенство закона, оживление экономики интеграция в европейские структуры». URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=292643l=2>
13. Постановление о программе деятельности Правительства Республики Молдова «Законность, консолидация и реформы – на благо нации». URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=46078&lang=ru
14. Республика Молдова Постановление Правительства № 1415 от 19.12.2001. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=75274&lang=ru

15. Разработка новых концепций внешней политики и национальной безопасности. URL: <http://www.e-democracy.md/ru/monitoring/politics/comments/200602151/>
16. Программа деятельности правительства на 2005–2009 годы «Модернизация страны – благосостояние народа». URL: <http://www.e-democracy.md/files/parties/program-activitate-guvern-moldova-2005-2009-ru.pdf>
17. Драган А. Политика Румынии в отношении Република Молдова на современном этапе. *Политические проблемы*. 2019. № 6(1). С.74–83. URL: <https://www.postsovietarea.com/jour/article/view/189/182>
18. Молдавский вопрос. URL: https://zib.com.ua/ru/print/102689-uminiya_hochet_obedinitnya_s_moldaviey.html
19. Программа деятельности Правительства Республики Молдова «Европейская интеграция: Свобода, Демократия, Благосостояние» 2009–2013 гг. URL: http://www.cehia.mfa.md/img/docs/Program-Guvern-2009-2013_ru.pdf
20. Программа деятельности Правительства «Европейская интеграция: Свобода, Демократия, Благосостояние 2013–2014» Программа деятельности правительства на 2013–2014 год «Европейская Интеграция: Свобода, Демократия, Благосостояние». URL: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/program_guvernru.pdf
21. Договор о зоне свободной торговли от 18 октября 2011 года. URL: <https://cis.minsk.by/page/show?id=13922>
22. Постановление Парламента Республики Молдова об утверждении Стратегии национальной безопасности Республики Молдова: № 153 от 15.07.2011. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=340510&lang=2>
23. Программа деятельности Правительства Республики Молдова (2015–2018). URL: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/prog_guvern_2015_2018_rus.pdf
24. Программа деятельности Правительства Республики Молдова на 2016–2018 годы. URL: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/pravitelstvo_republiki_moldova_-_programma_deyatelnosti_na_2016-2018_g.pdf
25. Правительство Республики Молдова. Программа деятельности 2019. URL: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/programma_deyatelnosti_pravitelstva_vo_glave_s_ionom_kiku_ru.pdf
26. Результаты выборов президента Молдовы: ЦИК объявил о победе Санду. URL: <https://news.24tv.ua/ru/vybory-v-moldove-2020-rezultaty-golosovanija-cto-prezidentn1458632>
27. Победа Майи Санду на выборах означает «новое начало» отношений Молдовы и ЕС, заявил Европарламент. Сама политик обещает «прагматичный диалог» и с Брюсселем, и с Москвой. URL: <https://regtrends.com/2020/11/17/evroparlament-vidit-v-maje-sandu-novuju-nadezhdu-dlya-moldavan/>